

14. Соколов М.В. Формирование профессиональной направленности студентов художественно-графических факультетов на занятиях декоративно-прикладным искусством: автореф. дис. на соискание док. пед. наук: спец. 13.00.02 «Методика преподавания». – М., 2002. – 20с.
15. Храмова В.Л. до проблеми української ментальності // У пошуках української душі. – К.: Фенікс, 1992. – С.35-47.
16. Цой І.М. Художественно-интегративная модель формирования эстетического восприятия у студентов колледжа культуры и искусств // Вісник Луганського педагогічного державного університету ім. Т.Г.Шевченка. – 2000. – №1. – С.263-268.ил..

*І.І. Киричок,
Ніжинський державний
університет*

ПЕРСОНАЛІСТСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Автор статті характеризує філософські засади персоналізму, розглядає тему особи та особистості з позицій філософів російського зарубіжжя на початку ХХ ст. М.Бердяєва та Л.Шестова. Велику увагу приділено аналізу богошукання як важливого шляху самовизначення та самореалізації особистості, коли пошук Бога стає пошуком себе, своєї людяності, актуалізацією нових вимірів свого буття.

Ключові слова: персоналізм, антропологія, особистість, буття, онтологічний, богошукання, трансценденталізм.

Автор статьи характеризует философские основы персонализма, рассматривает тему osoby и личности с позиций философов российского зарубежья начала ХХ в. Н.Бердяева и Л.Шестова. Большое внимание уделено анализу богоискания как важного пути самоопределения и самореализации личности, когда поиск Бога становится поиском себя, своей человечности, актуализацией новых измерений своего бытия.

Ключевые слова: персонализм, антропология, личность, бытие, онтологический, богоискание, трансцендентализм.

The author of the article characterizes philosophical principles of personalism, considers the subject of the individual and the personality in the views of the Russian philosophers M.Berdyayev, L.Shestov. Attention is paid to the analysis of «God-seeking» as an important means of self-actualization of the personality when search for God become search for one's humanity, actualization of the new dimensions of one's being.

Key words: personalism, anthropology, personality, being, anthropological, «God-seeking», transcendentalism.

Катастрофічна девольвація моральних цінностей у ХХІ ст., процеси глобалізації, втрата орієнтирів, які склалися в результаті кризи християнства Нового часу, - все це призвело до загрози універсалізації матеріального інтересу й пріоритету прагматичних цілей перед духовними цінностями, до створення масового суспільства, для якого характерним є панування масової культури, витіснення істинної культури на периферію життя, домінування технічних досягнень цивілізації.

Процес самоорганізації Всесвіту ставить на вершинку Людину – найбільш складне й парадоксальне створіння, яке має можливість трансценденції. Оскільки людині завжди властиве бажання вийти за межі себе та світу, страх перед своєю плинністю, то вона прагне проникнути в майбутнє, накреслити перспективи свого розвитку.

Як подолати традиційне відчуження світу й особистості, відійти від непродуктивної дихотомії між особистістю та соціумом, індивідуальним та колективним, біологічним та соціальним?

У сучасній психології, філософії, соціології, педагогіці, політиці проблема людини є найбільш актуальною, ведуться активні пошуки й спроби розкрити таємниці людського буття, проте науки не в змозі відповісти на всі запити людства. Саме тому інтерес до проблеми особистості, який є концептуальною основою персоналізму, обумовлений такими факторами: потребами індивіда вирішувати для себе смисложиттєві суперечності, вирішенням проблеми відчуження людини в сучасному світі, потребою дослідження особистості як специфічного феномена.

Виживання людства можливе лише за умови пріоритету абсолютних цінностей. Есхатологічна перспектива людства полягає в перетворенні його в царство Боже. Моральна досконалість людини виступає як імператив еволюції. Щоб людина не зупинилась в справі олюднення світу, моральної досконалості, потрібна релігійна свідомість.

Існуюча нині колізія між цивілізацією та екзистенцією спонукає нині до нового розуміння людини в її протидії силам зла. Покликання людини – просування до істини, яка перевищує її саму.

Відродження інтересу до минулого досвіду, зокрема до філософської думки ХХ ст., для якої характерним було осмислення

ролі особистості та сенсу її буття з різних філософських позицій, її критичне переосмислення є однією з типових ліній пізнання.

XX ст. дало багато уроків людству, нечувано принижуючи гідність людини, звеличуючи соціальні інститути, вчинивши жахливі злочини. Його деструктивні колізії довели, що надія на військову міць і економічну могутність є безперспективними. Єдина надія – на всеоб'єднуючу силу ідей, цінностей, пріоритетів, які здатні з'єднати людей у всіх їх різноманітностях та ментальних особливостях.

Особистість у психології аналізували з різних позицій: психоаналізу (З.Фройд, А.Адлер, К.Юнг); біхевіоризму (Б.Скінпер); соціально-когнітивного напрямку (А.Бандура, Д.Роттер); когнітивного (Д.Келлі), гуманістичного (А.Маслоу); феноменології (К.Роджерс).

Особистість з персоналістських поглядів у філософсько-педагогічній літературі вивчали переважно російські дослідники. Плідними в аспекті визначеної проблеми виявились праці І.Вдовіної, О.Гагаєва, Є.Козлова, Ю.Мелих, Е.Тайнова, В.Баруліна, Б.Григор'яна та ін. Важливим для нашого дослідження виявились роботи українських науковців В.Ільїна, О.Марченка, В.Кудіна, К.Рассудіної, В.Рибалки, О.Петриківської, Т.Титаренко та ін. Проте недостатньо дослідженими виявились персоналістські концепції особистості у вітчизняній філософській думці XX ст.

Мета статті – виявити філософські засади персоналізму; здійснити аналіз концепцій особистості вітчизняних персоналістів російського зарубіжжя на початку XX ст. М.Бердяєва та Л.Шестова.

Початок XX ст. в Росії характеризується різноманітними релігійними філософськими та літературно-художніми пошуками, виникненням та розповсюдженням багатьох теорій, світоглядних позицій і ідей: позитивізм, неоромантизм, неокантіанство, декаденство, містичний анархізм, теософія, символізм, екзистенціалізм, персоналізм та ін. Виникає значний феномен російської культури – релігійна антропологія. Релігійні вітчизняні мислителі прагнули перш за все розкрити феномен буття людини. Їх новаторство полягає в тому, що вони осмислюють протистояння Бога та Людини, яке притаманне іудаїзму та християнству, й на цій основі розробляють концепцію боголюдства.

XX ст. вносить багато нового в розуміння людини та її меж. Це й ідея цілісного знання про людину; й ідея споконвічного існування сутності людини, що стала наріжним каменем філософії

екзистенціалізму; й ідея рівної цінності особистості та суспільства, співтворчої єдності людини та Бога, на основі яких розвивається персоналізм.

Персоналізм походить від латинського слова «persona» - початкове значення – «маска», а потім «роль», «характер», персонна як особистість. З першопочаткового значення слова «персона» як маска актора виникають його інші значення: акторська та соціальна роль. Розуміння слова «персона» як антоніму до слова «маска» робить можливим його вживання в значенні «персонаж», «характер», який відноситься до маски, наприклад, маска тигра, маска злодія та ін. Вживання слова «персона» в значенні особистість є християнською традицією, на думку дослідників [8; 36].

Найбільш видатними представниками персоналізму в Росії були С.Алексеев, М.Бердяев, Н.Бугаєв, Л.Карсавін, А.Козлов, Л.Лопатін, М.Лосський, Л.Шестов, Є.Бобров. Як самостійна філософсько-теоретична течія персоналізм виникає в кінці XIX ст. в США і в першій чверті XX ст. у Франції, ставши одним з напрямів критики й подолання класичної європейської філософії.

Персоналізм не просто ставить особу в центр уваги, а наголошує та тому, що саме особистість є першоосновою всього сущого. Особа, на думку персоналістів, первинна стосовно людства. Суспільство є активним початком до певного періоду життя людини. Особа в персоналістському тлумаченні виступає як єдність трьох основних характеристик: екстеріоризації, інтеріоризації, трансценденції.

Екстеріоризація – це самоздійснення особи ззовні, зовнішнє самовираження; може приймати будь-які творчі форми, проте автохтонною сферою екстеріоризації є особистісне спілкування, комунікація, де зустріч «я» з «ти», що переживається як цінність, задає в земному контексті особливі форми існування – пряму і таку, що не має зовнішньої цілі зіштовхування двох «я».

Інтеріоризація – внутрішнє зосередження особи, її духовний світ, який полягає в самозаглибленості, можливість реалізувати себе у внутрішньому світі душі.

Трансценденція – це орієнтація на вищу самореалізацію, можливу в акті духовного єднання з Богом. Свобода кожної екзистенції виявляється й реалізується в її трансценденціях. Особисте життя набуває дійсної значимості за умови співвіднесення з

абсолютною, трансцендентною цінністю, яка визначає спосіб існування. Трансценденція є не тільки виходом за власні тимчасові межі, подоланням своєї обмеженості через спрямованість у майбутнє, а виходом за межі власного «я».

Отже, персону розглядається персоналістами як складна духовна система людини, світ її особистої свідомості.

Персоналізм є концепцією людини, провідною ідеєю якого є неповторність та цінність особистості, тому він і пропонує вивчення особистості з метою реалізації її розвитку. На думку персоналістів, існують тільки особистості й те, що вони створюють, тому будь-яка реальність є особистісною.

На думку персоналістів, гарантом людських цінностей є віра в Бога. У своїй діяльності кожна людина прагне реалізувати своє внутрішнє «Я», яке є унікальним. Щоб не відійти від спільно виробленої людством, але запрограмованої Богом траєкторії, особа час від часу повинна звертати свої думки, вчинки з традиціями церкви. Особистість, проникнута вірою в Бога, своїм баченням шляхів до вибору стоїть вище тієї, яка ігнорує цю віру, при цьому особа не повинна ніколи заперечувати поглядів і дій інших людей.

Все життя людини є прагненням вічного – служіння вічному добру. М.Бердяєв зауважував: «Добро абсолютне, для кожного воно полягає у виконанні свого індивідуального, єдиного в світі призначення, в утвердженні своєї трансцендентної індивідуальності, в досягненні абсолютної повноти вічного буття» [3, с. 271].

Бути людиною – означає бути особистістю, бути духовно вільною, зростати в собі, бути творцем. Щоб стати людиною, потрібно подолати себе, прагнути до надособистісних цінностей.

Ідея свободи, яка тісно пов'язана з проблемою особистості, постала головною інтенцією у М.Бердяєва. Своє бачення свободи філософ пов'язує з вирішенням питання виникнення добра і зла. На його думку, це питання можна розв'язати лише в зв'язку з божественною свободою, тобто проблема добра і зла пов'язана з питанням про теодицею. Якщо Бог є всемогутнім, то чому існує світове зло? Бог створив людину за образом і подобою до себе, надлив неї тими ж якостями, які йому подібні, і він не міг створити людину лише для страждань. Бог не несе відповідальності за зло, тому не від Бога воно йде, його здійснює людина, яка отримує від Бога свободу. Свобода особистості розглядається як високе покликання і обов'язок –

реалізація Божої ідеї про людину. Зло розглядається мислителем як наслідок вибору людини як вільної істоти, її свободи, але свободи як свавілля, як ствердження людської самості. За М.Бердяєвим покликання людини полягає в виявленні «образу і подоби Божої» як істини екзистенційного духовного досвіду. Втеча від свободи, від ризику, від творчості тлумачиться як зрада «боголюдському образу». У персоналізмі М.Бердяєва творча свобода розглядається в онтологічному аспекті, як екзистенційна сутність, що поєднується з трансцендуванням часу. Визнання людини вищою цінністю, мірою всіх речей, повинна бути підкріплена внутрішньою працею самопізнання і вдосконалення, подолання гріха. Згідно його концепції, шлях до внутрішньої свободи – індивідуальний, істина самого себе, свого життя, муки творчості. Творчість в концепції мислителя розглядається як така, яка можлива за умови свободи (початкової, нествореної); дарунку, дарованого Богом; світу як арені творчості: «...творчість є подоланням себе, устремлінням до того, що вище мене. Творчий досвід не є рефлексією над власною недосконалістю, це – зверненість до перетворення світу, до нового неба і нової землі, які повинні підготувати людину» [2, с. 211]; «...для мене творчість людини не є вимогою людини і правом її, а є вимогою Бога від людини і її обов'язком» [2, с. 209]. Отже, людина створена бути творцем і продовжує творити світ. Творчість із Ніщо є творчістю із свободи, оскільки Бог створив світ з Ніщо, тобто вільно, із свободи. На відміну від Бога, людина потребує матеріалу, щоб творити. Творчість – відповідь на поклик Бога, політ над світом, сходження: «Творчість є відповіддю людини на заклик Бога» [2, с.214]. Проте в продуктах творчості є тяжіння до низу, оскільки людині постійно потрібно реалізувати продукти творчості. Саме в цій суперечності полягає трагедія творчості людини, яка у невідповідності творчого замислу і його здійснення.

Л.Шестов як мислитель унікальної онтологічної і безмежної невідомості суцього, обстоював гідність людини. Вважаючи онтологізацію добра помилковою і для окремої людини і для людства, філософ тлумачив головною цінністю не добро, а шлях до справжнього Бога, таємного світу душі людини, живого Бога. Мислитель заперечував також онтологізацію розуму, знання, сенсу життя: «Добро- братерська любов- Бог, - ми знаємо тепер з досвіду

Ніцше, – не є Бог... Ніцше відкрив шлях. Потрібно шукати того, що є вище співчуття, вище добра. Потрібно шукати Бога» [12, с.208-209].

Буденність панує над людиною всюди, тому людина намагається змиритися з владою самодостатньої необхідності, перебуваючи у екзистенційному відчай. У страхотливій суєтності людське життя перероджується і набуває нового контексту, що приводить до інших істин, до віри. Перший крок до Бога, за Л.Шестовим, – подолання тягару до постійного сталого, вивіщення над людськими істинами і людським добром. На думку філософа, дійти до Бога може людина непомітна, одинична, випадкова, долаючи надприродне напруження, протиставивши себе всьому світові. Це абсолютно самотня людина, яка покинула саму себе і подолала свій відчай. Л.Шестову імпонує людина відчайдушна, сильна духом, рішуча, цілеспрямована, проникнута вірою у свої сили, яку не задовольняє розмірене обивательське благополуччя.

Особистість готова повірити в Бога тільки тоді, коли Бог підкориться їй, людському розумові. Людині здається, що навіть Богові слід коритися, а не повелівати, що навіть воля Бога, якщо її не підпорядкувати якомусь началу, перетвориться на сваволю.

Як і М.Бердяєв, Л.Шестов вважав, що зло коріниться в самій людській свободі: «Якщо людині доводиться обирати між добром та злом, то це означає, що свобода вже втрачена... У людина є, повинна бути більша, якісно інша свобода: не вибирати між добром і злом, а позбавити світ від зла. До зла у людини не може бути ніякого ставлення: поки зло існує, нема свободи, і все, що люди до цього часу називали свободою, було ілюзією, обманом...» [13, с.197]. Щоб знищити зло, людині потрібно повернутися до віри, здобувши в такий спосіб свободу, втративши розум. Мислитель вважає, що проблеми, з якими стикається людина, дають змогу особистості для самовияву, бо саме в ці хвилини вона мислить найбільш напружено. Л.Шестов виступає проти влади пізнання як влади необхідності, закликає вийти на такий рівень буття, щоб стати вільним від розуму, бути з випадком, з неочікуваним, з унікальним.

М.Бердяєв наголошує на тому, що особистість не просто наділена свободою, а сама є свободою. Представники екзистенціалізму розглядають цей феномен дещо по-іншому. По-перше, заперечується розуміння свободи як вибору між добром і злом. Першим, хто висунув цю ідею, був С.К'єркегор. Услід за ним на це вказує Л.Шестов, який

зазначає, що не та свобода, яку знав і сповістив людям Сократ, свобода вибору між добром і злом, а свобода, яка, говорячи словами Кіргегарда, є можливістю. Л.Шестов опонує представникам середньовічної філософії та теології. Головним аргументом у його позиції є положення про те, що якби свобода була вибором між добром і злом, то в такому разі вона повинна б була бути притаманною і самому Творцю, як істоті вільній. Але в такому випадку цілком можна припустити, що, маючи вибір, Творець міг би вибрати й зло. Тут, підкреслює Л. Шестов, для всієї середньовічної філософії виникає проблема. З одного боку, не можна припускати, що Бог «має право» віддати перевагу злу, а з іншого – під впливом еллінського уморозуміння не можна відмовитися від свободи як вибору між добром і злом.

Отже, вітчизняний персоналізм розвивався навколо проблем людини й людської історії й характеризувався загостреним моральним переживанням буття, особливою увагою до внутрішнього світу особистості, до проблем духовності. Віра для мислителів – не обряд, а все життя під поглядом Бога. Персоналісти самотворення себе як вище завдання, сенс життя особистості вбачали як реалізацію взаємин її з Богом, у становленні людини вільною суверенною особистістю, котра постає перед Богом, а це означає переверщує власну природу й перетворюється в іншу – Божественну. Особистість у персоналізмі постає не як представник людської маси, а індивід, який здатен впливати на загальний поступ історії, визначати її долю. І в цьому важливу роль відіграють ціннісні орієнтації, які особистість визначає в процесі самоусвідомлення. На відміну від західноєвропейських персоналістів, які вважають, що доля людини цілком визначена божою благодаттю, вітчизняні мислителі надають право особистості обирати шляхи свого вдосконалення. Вітчизняних персоналістів відрізняє концепція всеєдності, соборності, де людське буття розчиняється у колективному началі, аскетичне прагнення підняти над життям у найвищі виміри ідеальних сфер, до трансцендентного. У проблемі особистості з погляду М.Бердяєва та Л.Шестова виступають дві її сторони: її своєрідне, неповторне «я» і надіндивідуальне. Перше – бідне, якщо ізолює себе, але розквітає, якщо особистість прилучається до вищого, божественного буття. Віра в Бога надає особистості безмежних можливостей, робить її співучасником акту творення, що продовжується, де кожна мить приховує в собі

преображення, якого можна досягти через свободу, творчість людини, що збагачує саме божественне життя. У творчості людина розкриває в собі образ і подобу Божу, творчість є шляхом звільнення людини, її обожнення.

Хоча становлення засад персоналізму відбувалося в ХХ ст., концептуальні положення філософії особистості не втратили своєї актуальності.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми особистості у працях вітчизняних мислителів релігійно-антропологічного напрямку, розкриваючи простір для подальших наукових пошуків, зокрема вивчення спадщини персоналістів Л.Карсавіна, А.Козлова, Л.Лопатіна, Н.Бугаєва, С.Алексєєва, М.Лосського, Є.Боброва, С.Гессена та ін.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н.А. Философия свободы. Истоки и смысл русского коммунизма. / Бердяев Николай Александрович. – Москва: ЗАО «Сварог и К», 1997. – 415 с.– (Першотвір).
2. Бердяев Н.А. Самопознание / Бердяев Николай Александрович. – М.: Книга, 1991. – 445 с.– (Першотвір).
3. Бердяев Н.А. Sub spesil aeternitatis. Опыты философские, социальные и литературные (1900-1906) / Бердяев Николай Александрович. – СПб, 1907. – 306 с. – (Першотвір).
4. Вдовина И.С. Французский персонализм (1932-1982)/ Вдовина Ирена Сергеевна: монографія. – М.: Высшая школа, 1990. – 151 с.
5. Козлов Є.В. Екзистенціальний персоналізм М.Бердяєва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук.: спец. 09. 00.05. / Козлов Євгеній Васильович. – К., 2006. – 18 с.
6. Лосский Н.О. История русской философии/ Лосский Николай Олегович. – М.: Сов. писатель, 1991. – 480 с.
7. Марченко О.В. Богошукання як шлях людського самоздійснення: аналіз вітчизняної релігійно-філософської традиції: монографія. / Марченко Олександр Васильович. – Черкаси: Брама, 2004. – 264 с.
8. Мелих Ю.Б. Персонализм Л.П.Карсавина и европейская философия: монографія / Мелих Юлия Беляловна. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 272 с.
9. Рассудіна К.С. Філософсько-антропологічні засади християнського персоналізму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук.: спец. 09.00.05. / Рассудіна Катерина Сергіївна. – К., 2008. – 16 с.

10. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах та поза межами буденності/ Титаренко Тетяна Михайлівна: монографія. – К.: Либідь, 2003. – 373 с.
11. Томалинцев В.Н. Человек на рубеже тысячелетий. Парадоксы духовного развития. Опыт исследования феномена изощренности в культуре и творчестве /Томалинцев Владимир Николаевич: монографія. – Санкт-Петербург, изд-во Санкт-Петербургского университета, 2001. – 112 с.
12. Шестов Л.И. Собрание сочинений в 2-х т. / Шестов Лев Исаакович. – Репрод. Изд. Париж: Умса-Пресс, 1971. - Т.2. Добро в учении гр. Толстого и Ницше. Философия и проповедь. – Париж: Умса-Пресс, 1971. – 217 с. – (Першотвір).
13. Шестов Л.И. Киргегард и экзистенциальная философия: (Глас вопиющего в пустыне)/ Шестов Лев Исаакович. – М.: Прогресс, Гнозис, 1992. – 304 с.- (Першотвір).
14. Шестов Л.И. Сочинения (Сост. Л.В.Поляков) / Шестов Лев Исаакович. – М.: Раритет, 1995. – 431 с.- (Першотвір).

*О.А.Стасенко,
Кіровоградський ДПУ
ім. В.Винниченка*

КРИТЕРІЇ ПРОЯВУ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті відображені критерії оцінки готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями основної школи та розкривається поняття готовності до зазначеної діяльності.

Ключові слова: критерії готовності, майбутні учителі фізичної культури.

Статья отображает критерии оценки готовности будущих учителей физической культуры к внеклассной работе с учениками основной школы и раскрывает понятие готовности к указанной деятельности.

Ключевые слова: критерии готовности, будущие учителя физической культуры.

This article represents the criteria of estimation of future teachers' of physical culture readiness to extracurricular work with the pupils of basic school and exposes the concept of readiness to the indicated activity.

Keywords: criteria of readiness, future teachers of physical culture.